

Päihdeongelmat autismikirjon häiriöiden kontekstissa

Päihteet erityismielenkiinnon kohteena - case

Helsinki

7.3.2019

Pekka Rapeli, neuropsykologi, HUS riippuvuuspsykiatria

Sisältö

- Päihdehäiriössä on lähes aina vaihe, jossa päihteet ovat erityismielenkiinnon kohteena.
- Autismin kirjon häiriöt tautiluokituksessa
- Autismin kirjon tyypillinen komorbiditeetti
- Autismin kirjo, Asperger, päihteet ja päihdehoito
- Esimerkkitapaus todellisesta elämästä
- Yhteenveto

Autismi, Asperger ja autismin kirjon häiriö

- **Autismin kirjon häiriöissä syntyy vaikutelma jostain oudosta tavasta olla vuorovaikutuksessa, jota on vaikea tavoittaa**
- "Aivoihin on asennettu toinen käyttöjärjestelmä" (Huom. Jos asennus on onnistunut, niin järjestelmä voi joissain yhteyksissä toimia erittäin hyvin).
- **Autismikirjon häiriöiden esiintyvyys on n 1-2 %. Vaikeimmat tapaukset kehitysvammahuollon tai muiden erityispalveluiden piirissä**
- Aiemman tutkimuksen mukaan Aspergerin oireyhtymän esiintyvyys Suomessa on n 1,6-2,9/1000 lasta. Joukossa on ohjatuissa toiminnoissa kuten kouluissa ja kerhoissa erittäin hyvin sopeutuvia, joiden ongelmat tulevat ilmi vain vapaammissa toimintaympäristöissä.
- 2-6 kertaa yleisempi pojilla kuin tytöillä
- Tunnistetaan vakavissa muodoissa (lapsuusiän autismi) usein jo leikki-iässä, mutta lievemmissä muodoissa (Aspergerin oireyhtymä) myöhemmin.
- **Asperger diagnoosi on pudotettu pois DSM-5 järjestelmästä ja ICD-11 tulee vastamaan pitkälti tätä.**
- Samassa suvussa voi esiintyä autismia ja dysfasiaa mutta myös skitsofreniaa, kaksisuuntaista mielialahäiriötä, pakko-oireista häiriötä (OCD) sekä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriötä (ADHD).

Päihdehäiriöisellä henkilöllä AS-Diagnoosin tekeminen aikuisuudessa voi olla haastavaa muun psykiatrisen häiriöiden vuoksi.

- **Yleensä aikuiset AS-potilaat hyötyvät lahjakkuustasosta riippumatta parhaiten harvajaksoisesta pitkäaikaisesta kognitiivis-behavioraalista terapiasta, jossa etsitään käytännön ratkaisuja eteen tuleviin arkipäivän ongelmiin (Lögdahl 1999, Tantam 2000).**
- Muokattu lähteestä: <https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2016/11/autismikirjon-hairiot-ja-aspergerin-oireyhtyma.pdf> ja Tani et al. 2003
- Häiriöin etiologiassa korostetaan nykyisen enemmän varhaisia sensomotorisen toiminnan poikkeavuuksia

Autismin kirjo tautiluokituksessa

- ICD-10 tautiluokitus erottelee Aspergerin oireyhtymän ja Lapsuusiän autismin omiksi häiriöikseen.
-
- DSM-5 ja ICD-11 luokituksessa Lapsuusiän autismi ja Aspergerin oireyhtymä on yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi, autismikirjon häiriöksi (Autism Spectrum Disorder; ASD)
- ” Autismin kirjon piirteiden arvioinnin ohella on tunnistettava mahdolliset muut psykiatriset häiriöt, kuten mieliala- ja ahdistuneisuushäiriöt, pakko-oireinen häiriö, psykoottiset häiriöt, päihdeongelmat, ADHD, nykimishäiriöt ja persoonallisuushäiriöt. Myös puheen ja kielen kehityshäiriöt, oppimiskyvyn häiriöt ja kehitysvammaisuus on tärkeää tunnistaa.”
- ICD-10-tautiluokituksessa autismin kirjon häiriö sulkee pois ADHD:n.
- DSM-5-luokituksessa autismin kirjon häiriö ei kuitenkaan estä ADHD:n diagnosointia.
- Autismin kirjon häiriön ja ADHD-piirteiden esiintyminen samanaikaisesti on kliinisesti merkityksellistä .
- Se vaikeuttaa itsenäistä selviytymistä ja altistaa hankalille käyttäytymisongelmille.
- (Koskentausta T, Koski A ja Tani P. Aikuisen autismikirjon häiriö. Duodecim 2018;134:1493–500)

AUTISMIN KIRJON DG-KRITEERIT (DSM-5)

A) Pysyviä puutteita sosiaalisessa viestinnässä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa useissa yhteyksissä, nyt tai aiemmin (vaaditaan 3/3)

- puutteita sosioemotionaalisessa vastavuoroisuudessa
- puutteita sosiaalisessa kommunikaatiossa käytettävässä ei-kielellisessä viestinnässä
- vaikeus luoda, ylläpitää ja ymmärtää ihmissuhteita sekä sopeuttaa käyttäytymistä erilaisiin tilanteisiin

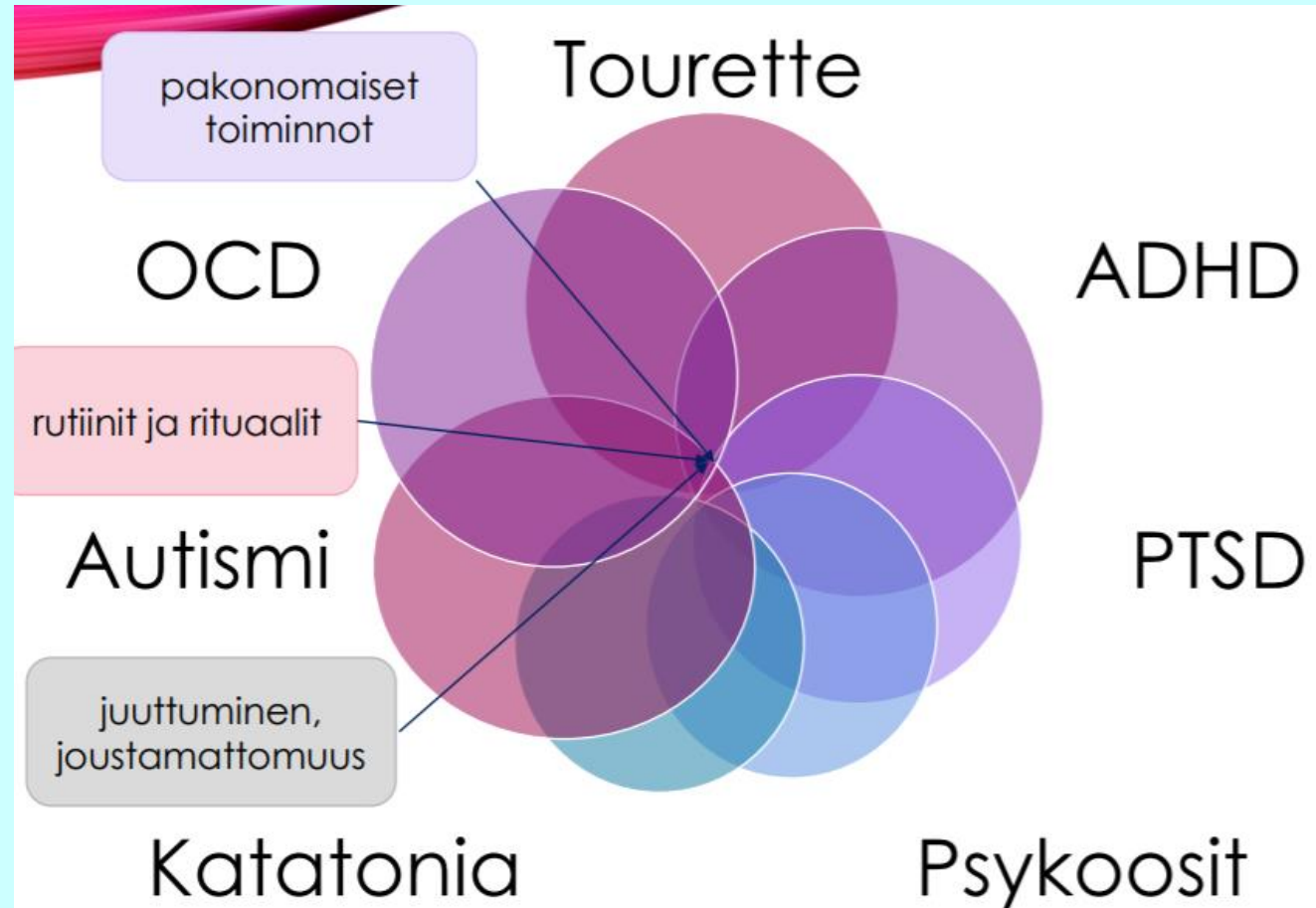
B) Rajoittuneet, toistavat käyttäytymismallit, kiinnostuksen kohteet tai toiminnot, tällä hetkellä tai aiemmin (vaaditaan 2/4)

- stereotyyppiset tai toistavat motoriset liikkeet, puhe tai tavaroiden käyttäminen
- muutosvastarinta, joustamaton takertuminen rutiineihin tai rituaalisoituneet kielelliset tai ei-kielelliset käyttäytymismallit
- voimakkaasti rajoittuneet, fiksoituneet kiinnostuksen kohteet, jotka ovat epänormaaleja intensiteetiltään tai kohteiltaan
- sensorinen hyper- tai hyporeaktiivisuus tai epätavallinen sensorinen kiinnostus ympäristöön

Oireet ovat havaittavissa varhaisen kehityksen aikana, heikentävät toimintakykyä, eivätkä selity paremmin kehitysviiveellä

Kopioitu lähteestä: <https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2016/11/autismikirjon-hairiot-ja-aspergerin-oireyhtyma.pdf>

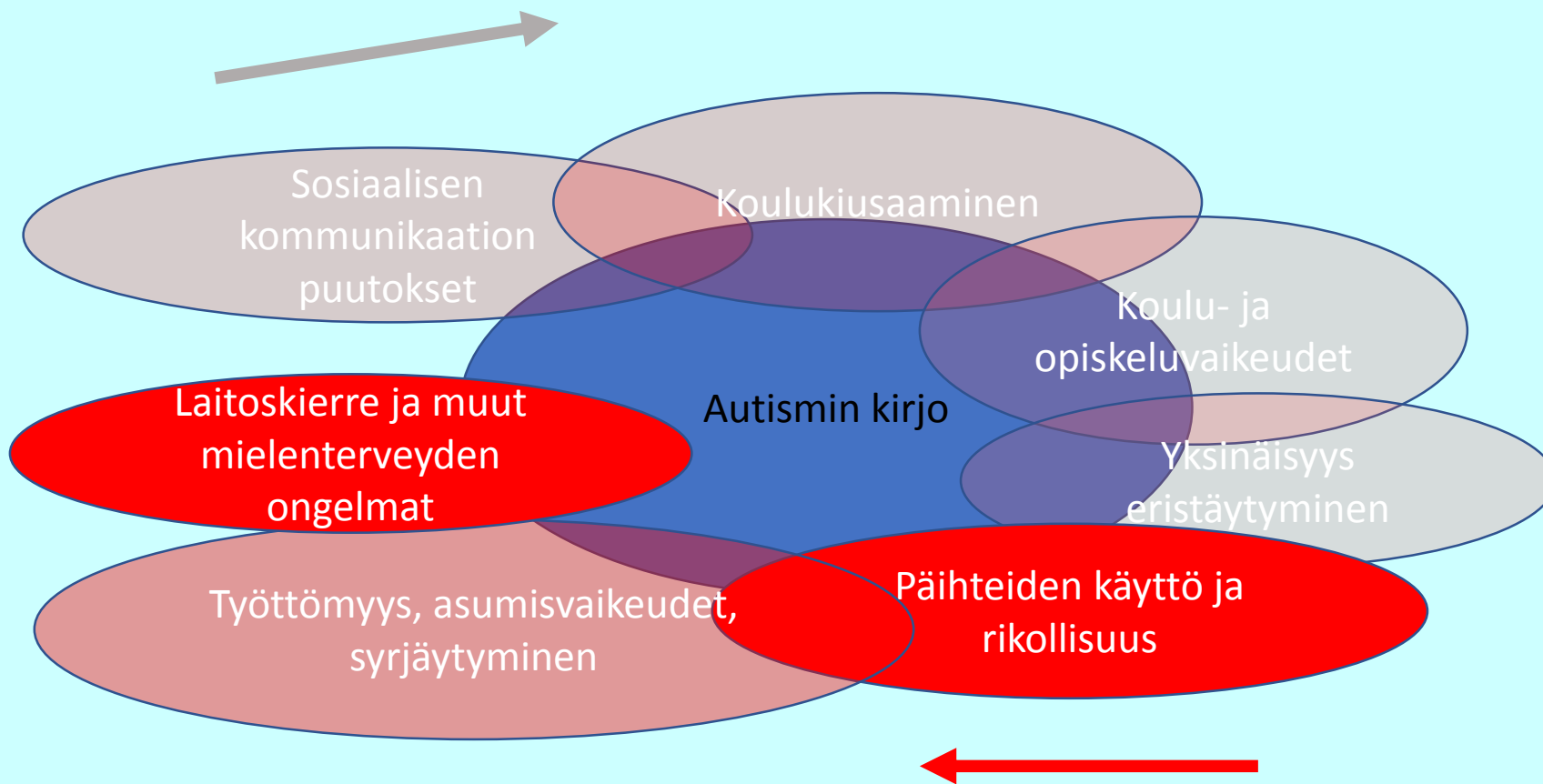
Autismin kirjon häiriön komorbiditeetti: siihen liittyy muitakin häiriöitä (esimerkki)

Yhteys päihdehäiriön kehittymiseen, jos altistuu päihteille?

Yhteys päihdehäiriön kehittymiseen, jos altistuu päihteille?

Autismin kirjoon liittyviä psykososiaalisia ongelmia

Since ASD frequently co-occurs with ADHD and intellectual disability and the trajectories of ASD into substance abuse may differ depending on concomitant conditions, **the present results also highlight the need for comprehensive psychiatric examinations upon deciding on treatment strategies for substance use disorder.**

(lainaus, Butwicka et al 2017)

Ruotsalainen erittäin laaja väestöotos (122 000) osoitti 2-kert. päihdehäiriön riskin puhtaassa AS tapauksissa (Butwicka et al. 2017), mutta meta-analyysi (Sizoo et al. 2010) viittasi muuta väestöä alhaisempaan riskiin. (kohorttivaikutusta, dg-kriteerit)

Asperger-henkilö päihdekuntoutuksessa

- Ryhmissä tapahtuva päihdehoito (yleensä tunteiden ja kokemusten käsittely) on tavallista päihdehoitopaikoissa.
- Kuitenkin Asperger (autismin kirjon) henkilöillä on vaikeaa osallistua sosiaalisiin tilanteisiin.
- Tällaisten tapausten tunnistaminen on tärkeää, jotta heille voidaan osoittaa yksilöllisiä palveluita.
- As-henkilöiden päihdehäiriöt voivat näyttää erittäin vaikeilta, koska heilläkin päihteistä voi tulla vahva osa identiteettiä ja tapa kuulua hyväksyttynä joukkoon ja muutoksiin sopeutuminen on heille tavallistakin vaikeampaa (oma havainto)
- Toisaalta, kun päihteiden käytön merkitys elämässä “tulee esille realistisesti”, niin AS-henkilön ei ole mitenkään muita vaikeampi lopettaa päihteiden käyttöään. (oma havainto)
- “...process of recovery is similar in all groups, although an instructional and directive attitude seems to be preferred by most patients with co-occurring SUD and ASD.”

“However, the number of studies that explored the relationship between ASD and SUD is limited, with very few having addressed the characteristics of individuals with the dual diagnosis, or the possible functions of substance abuse in individuals with ASD. ***In particular, we did not identify any studies of specific treatment interventions***”

Yhteenveto

- On todennäköistä, vaikkakaan ei vielä varmasti osoitettu, että autismin kirjon häiriö lisää riskiä päihdehäiriön kehittymiseen.
- Liitännäishäiriöillä kuten, ADHD, pakko-oireinen häiriö ja lievä älyllinen kehitysvammaisuus, arvioidaan olevan merkittävä vaikutus päihdehäiriön riskiin ja myös etenemiseen, mutta tätäkin asiaa on tutkittu vielä varsin vähän.
- Sosiaalisten tilanteiden haasteiden huolellinen selvittäminen on hyvin tärkeää autismin kirjon häiriöiden päihdehoidoissa, joissa ryhmämuotoiset tilanteet ja niissä kokemusten ja tunteiden jakaminen ovat tavallisia.
- Autismin kirjon häiriön ja päihdehoidon tuloksellisuuden välisestä yhteyksistä on hyvin vähän tutkittua tietoa.